

תורת הבטחון ∞ פרשת האזינו

בטחון היא תכלית הכל

וַיֹּאמֶר אֱסִתִּירָה פְּנֵי מַה־אֶרְאֶה מָה אֶחְרִיתֶם בְּי דוֹר תִּהְפַּכְתָּ הַמָּה בְּנֵים לֹא אִמָּן בָּם. (לב, כ)

וביאר הגר"א (אדרת אליהו) ז"ל: "וזה שאמר 'דור' - פי' על כל הדור אעפ"י שעוסקין בתורה. 'לא אמן בם' - לשון קיום, שלא נתקיימה תורתם בידם מחמת חסרון בטחון, כמ"ש (סוף מס' מכות) בא חבקוק והעמידן על אחת והוא בטחון שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה, וכן אמרו העולם על עמוד א' הוא עומד שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ומבואר מדבריו שכוונת הגמ' שבא חבקוק והעמידן על אחת, אינו רק על "אמונה", אלא קאי גם על "בטחון".

אמונה - בטחון

לבאר החילוק ביניהם, מהו "אמונה" ומהו "בטחון", כבר כתב החזון איש (אמונה ובטחון פ"ב, אות ב') ז"ל, "האמונה - היא המבט הכללי של בעליה, והבטחון - המבט של המאמין על עצמו, האמונה בבחינת הלבנה, והבטחון בבחינת מעשה", עכ"ל. ויש לציין עוד, שמו שאינו נוהג בבחינת הלמעשה חסר לו גם בעיקרי האמונה, כדאייתא בסוטה (מה, ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר - אינו אלא מקטני אמונה", ע"כ. הרי להדיא מבואר, דמי שאינו בוטח בהש"ת ודואג על פרנסת מחר, הרי הוא חסר בעיקרי האמונה.

והדברים צ"ב, מדוע נימא הכי, דמי שמחוסר מדת הבטחון בהש"ת, אין תורתו מתקיימת בידו? אה"נ דלית ליה בטחון, וזהו עוולה גדולה, אבל אמאי מגרע מתורתו? וכן מובא מהגר"א (אבן שלמה פ"ג) ז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שע"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל.

המאמין בה' כאילו מקיים כל התורה כולה

הריטב"א (שם) כתב לבאר דברי הגמ' ז"ל, "בא חבקוק והעמידן על אחת - שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוונו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי (כד הקמח ענין בטחון) ז"ל, "מאחר שאתה מתחבר באמונה נמצא שאין אתה מתבטל מן המעשה הטוב אפי' שעה אחת שהרי אתה מקיים מצות האמונה שאתה כולל בה כל התורה כולה. וכמו שדרשו ז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד):

וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. [וע"ע במש"כ הבעל הטורים על הקרא "תמים תהיה" שהוא מקור למצות אמונה ובטחון ז"ל, "תי"ו גדולה - שאם תלך בתמימות, כאילו קיימת מאל"ף ועד תי"ו", עכ"ל.] ודבריהם תמוהים מאוד, מדוע המקיים מצות האמונה בהש"ת הרי הוא כאילו קיים כל התרי"ג מצוות?

ומצינו מקור לדברי הראשונים שהמקיים מצות האמונה הוא כאילו מקיים כל התורה כולה מדברי המכילתא (שמות טו, כ): "והישר בעיניו תעשה - זה משא ומתן, שכל הנושא ונותן באמונה, ורוח הבריות נוחה הימנו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה", עכ"ל. הרי מפורש בדברי המדרש כדברי הראשונים.

בעל הבטחון נקרא צדיק

מצינו בדברי חז"ל שהבוטח בה' נקרא בשם "צדיק". רבינו בחיי (פתיחת פרשת פנחס) כתב ז"ל בא"ד: "וידוע שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו, כענין שכתוב (משלי כה, א): 'וצדיקים ככפיר יבטח', עכ"ל.

וכן מבואר מדברי המדרש (שמות רבה פ"ו, ו) ז"ל, "ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: תן לי צדיקים, אין לי עסק ברשעים, שנאמר: שנאתי השמרים הבלי שוא (תהלים לא, ז). ולמי אני מבקשת, לאותן שהיו בטוחים על שמך, שנאמר (שם): ואני אל ה' בטחתי. ועתידה גהינם להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא, שנאמר (משלי ל, טו): לעלוקה שתי בנות הב הב", עכ"ל. הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקשת צדיקים, ומי הם הצדיקים שהיא מבקשת, הם הצדיקים הבוטחים בה'! הרי חזינו להדיא, שמהותו של צדיק תלוי - במדת הבטחון".

וכן מבואר ממה דאייתא במכילתא (פ"ר בשלח): "בבעלי אמונה מהו אומר? 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כו, ב), השער הזה כל בעלי אמונה נכנסין בו", ע"כ. ופי' הנצי"ב (ברכת הנצי"ב) ז"ל, "פי' להכי כתיב גוי צדיק, ללמד דשער הזה שצדיק בא בו, כל שומר אמונים נכנס בו, אפילו אינו צדיק במעשיו, אבל אמונתו גדולה ושומרה בלבבו", עכ"ל. דברים נוראים! אפילו מי שאינו צדיק במעשיו, אם הוא בכלל הבעלי אמונה, הרי הוא זוכה ליכנס בשער שכל הצדיקים נכנסים בו! והכוונה כנ"ל, שמצד האמונה ובטחון הרי הוא נקרא צדיק. אמנם צ"ב מדוע מי שיש לו מדת הבטחון נקרא צדיק?

עיקר נתינת התורה לישראל כדי שישומו בטחונם בה'

הגר"א במשלי (כב, יט) ז"ל, "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמ"ש וישומו באלהים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו'", עכ"ל.

וצריכים להבין, מהו יסוד החשיבות של אמונה ובטחון, עד כדי כך, שנחשב לעיקר היסוד בנתינת התורה לישראל?

מדת בטחון הוא דביקות בהש"ת

ונראה לומר עפ"י מה שיסד המשך חכמה על הפסוק "ובו תדבק" שלמד מפסוק זה מצות ה"בטחון", וביאר שמדת הבטחון הוא דביקות בה', ונעתיק כאן מקצת מתוך אריכות דבריו הק' (דברים י, ט) וז"ל: "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון, שהפליג ירמיהו וקלל (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר וזרועו". ורוד בכל תהלותיו אחז בה (תהלים כו, א) "בה' בטחתי לא אמועד", (שם קטו, ט) "ישראל בטח בה". וישעיהו אמר (כו, ד): "בטחו בה' עדי עד". והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם. ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה. ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו וזימין לו כל מחסורו. כל אלה הענינים נקבצו אצל הש"ת "הוא מלכנו, הוא אבינו", אם כן "הוא יושיענו" (ע"פ ישעיהו לג, כב). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמדה והחולי, והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר". והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם.... וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שייציר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהש"ת, ומרגיש הש"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל", עכ"ל.

השלימות האמיתית - בדביקות בה'

המהר"ל (מכות שם) ביאר דברי הגמ' וז"ל, "ואמר בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וגו', ביאור זה כי ע"י אמונה יש לאדם דביקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה רק הדביקות בו יתברך שהוא מאמין בו ומתדבק בו יתברך באמונתו ואין דבר זה ענין חלקי. כי כל הדברים אשר אמרנו למעלה ע"י אחד מהם יש לאדם דביקות בו יתברך במה, והאמונה היא עצם הדביקות ולא נחשב זה דביקות במה, ולכך העמידן על אחת היא האמונה ובמקום אחר (נתיב האמונה פ"ב) פרשנו עוד. והבן הדברים האלו אשר אמרנו כי אין לבאר יותר מזה, אך כאשר תעמיק כל הדברים מבוארים, נמשכים מן החכמה ומגיעין עד הבינה ואל הדעת, ובדרך זה נמשכים אל יסוד ואמת ואמונה והבן זה", עכ"ל.

וכעין זה כתב המסילת ישרים (פרק א) וז"ל, "וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתית הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג, כח): "ואני קרבת אלקים לי טוב". ואומר (שם

כו, ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו'", כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה. אמנם לכשיזכה האדם לטובה הזאת, ראוי שיעמול ראשונה וישתדל ביגיעו לקנותה, והיינו שישתדל לידבק בו יתברך בכה מעשים שתולדתם זה הענין והם הם המצות", עכ"ל. ומבואר מדבריו הק' ששלימות אמיתית הוא רק ע"י הדביקות, וכ"כ בעוד כמה ספרים הק'. ולפי"ד מובן שפיר דברי הגר"א הנ"ל, שעיקר נתינת התורה היה כדי שישמרו בטחונם בה', דהא רק ע"י בטחון אמיתי שייך להגיע לאותה שלימות אמיתית.

תכלית של כל המצות

וכל זה מפורש בדברי המאירי במכות (שם) ז"ל, "כל המצות פונות אל תכלית אחת והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו, והוא הכונה לעבודת השם, והוא שאמרו: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שדרשו בכאן על כלל המצות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ר"ל שכל המצות הוא לתכלית אחת והיינו אמונה בהש"ת.

וכיון שכן, שזהו התכלית של עשיית מצוות הש"ת, צריך הכנה קודם עשיית כל מצוה. וכבר האריך הראשונים שאופן ההכנה היא ע"י "ברכת המצות". ואנו מברכים: "אשר קדשנו במצותיו..." וביאר האבודרהם נוסח הברכה וז"ל, "ויש מפרשים שהוא לשון אירוסין וקידושין שקדשן הקב"ה לישראל במצות שנאמר (הושע ב, כא): וארשתין לי באמונה, והמצות נקרא אמונה שנאמר (תהלים קיט, פ): כל מצותיך אמונה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שקיום המצות הוא קיום הקשר ויחס עם הקב"ה. והכונה כנ"ל, שמצות אמונה ובטחון הוא להיות דבק עם הקב"ה, וכל המצות כולם הם לתכלית זו, לקיים אותו דביקות עם הש"ת. וזהו עיקר הטעם של נתינת התורה לכלל ישראל כמו שכתב הגר"א. וזהו מה שאנו מברכים, בברכת המצות "אשר קדשנו במצותיו" – שע"י המצות אנו דביקים עמו ית', כמו אירוסין וקידושין.

הבוטח בה' – הרי הוא צדיק

ומבואר מכל הנ"ל דמי שאין לו בטחון בהש"ת – יש לו חסרון בעיקר התכלית של עבודת ה'. שכל התכלית של קיום המצות הוא לתכלית אחת, והיינו להיות דבוק בהש"ת. ועל כן, מי שאינו בוטח בה', אפילו אם לומד תורה – התורה לא מתקיימת בידו, שהרי אינו בוטח בה', ומחוסר בעיקר עבודתו. ומי שיש לו בטחון בהש"ת, אפילו אם הוא עובר עבירות חמורות, הרי הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון ועוסק בתורה, שהתכלית אינו רק עשיית המצות, רק התכלית של עשיית המצות הוא הדביקות בהש"ת, ומי שאין לו בטחון בהש"ת חסר בעיקר התכלית. ומטעם זה, הבוטח בה' נקרא "צדיק" שהרי הוא מקיים תכלית כל המצות, ומי שמקיים תכלית של כל המצות הרי הוא ראוי ליכות לגן עדן כדברי המדרש הנ"ל. וזהו הביאור מדוע מי שמקיים מצות אמונה כראוי הרי הוא כאילו מקיים כל תרי"ג מצוות, שהרי זהו התכלית שכל כל תרי"ג מצוות – להיות דבוק בהש"ת.